

PEDAGOŠKE OSNOVE UČENJA KROZ PRIMJER: MUALIMI I RODITELJI KAO UZORI

Enes SVRAKA

Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini
enes.svraka@rijaset.ba

SAŽETAK: Učenje kroz primjer jedno je od temeljnih načela islamske pedagogije, pri čemu su mualimi i roditelji ključni uzori u formiranju moralnog i duhovnog razvoja djece. Ovo štivo istražuje pedagoške osnove učenja kroz primjer, naglašavajući važnost dosljednosti između riječi i djela u procesu prenošenja islamskih vrijednosti. Kur'an i hadis jasno ističu važnost dosljednosti između riječi i djela, ističući da istinsko podučavanje dolazi kroz praktičnu primjenu vjerskih vrijednosti u svakodnevnom životu. Islamska pedagogija naglašava emocionalnu povezanost s vjerom, što se postiže kroz zajedničke ibadete, humanitarni rad i aktivno sudjelovanje u zajednici. U radu su predstavljene konkretne smjernice i aktivnosti koje omogućavaju roditeljima i mualimima da budu pozitivni uzori, osnažujući vezu između djece i islamskih vrijednosti. Zaključuje se da je dosljednost u vjerovanju i djelovanju neophodna za uspješnu internalizaciju islamskih principa, te da je zajedničko djelovanje roditelja i mualima temelj za formiranje stabilnog vjerskog identiteta kod djece.

Ključne riječi: mualimi, roditelji, islamska pedagogija, moralni odgoj, vjerske vrijednosti, emocionalna povezanost, islamski identitet, odgojno-obrazovni proces

Uvod

Pedagogija kao nauka o odgoju i obrazovanju proučava načine prenošenja znanja, oblikovanja ponašanja i razvijanja vrijednosti kod djece i mladih. U pedagoškim osnovama posebno se naglašava važnost uzora kao značajnog faktora u učenju, jer djeca uče kroz promatranje, imitaciju i primjere koje vide u svojoj okolini. Ova metoda, poznata kao učenje kroz primjer, ima duboke korijene u islamu i u islamskoj pedagogiji. Islamska pedagogija stavlja poseban naglasak na praktično usvajanje vrijednosti, gdje se dosljednost između riječi i djela uzima kao temeljni princip za izgradnju karaktera. Uzvišeni Allah u Kur'anu poručuje:

O vjernici, zašto jedno govorite, a drugo radite? O, kako je Allahu mrsko kada jedno govorite, a drugo radite (Es-Saff, 2–3). Ovaj ajet jasno izražava važnost dosljednosti između riječi i djela, što je od izuzetnog značaja za učitelje i roditelje, jer su oni prvi uzori djeci u procesu učenja i oblikovanja njihovog vrijednosnog sistema. U islamskom obrazovanju, učenje kroz primjer ističe se kao jedno od najefikasnijih sredstava za prenošenje znanja i islamskih vrijednosti, posebno u kontekstu mektepske pouke. Način na koji djeca usvajaju vrijednosti i norme, ponašanja i navike, u velikoj mjeri zavisi od kvaliteta primjera koje im pružaju roditelji i mualimi – osobe od najvišeg povjerenja

u njihovim životima. Muhammed, a.s., je rekao: "Svi ste vi čuvari i svi će te biti odgovorni za ono što vam je povjereno" (Buhari, 7138). Allahov Poslanik, a.s., ukazuje na to da svaki musliman ima svoj dio odgovornosti u društvu o čemu mora voditi računa. Odnosno, ovaj hadis upućuje na odgovornost koju svaki roditelj i mualim imaju prema onima o kojima se brinu, naglašavajući da njihova djela i ponašanje direktno oblikuju karakter i vrijednosti djece.

Islamski odgoj djece je dužnost koja proizlazi iz kur'anskih i hadiskih poruka. Ova odgovornost je emanet povjeren roditeljima, mualimima i svima onima koji se brinu o djeci. Odgoj u duhu islama i islamske pedagogije

predstavlja zadaću u okviru koje su roditelji i mualimi odgovorni odgojni autoriteti. Ulaganje truda u odgoj djece nije samo porodična ili obrazovna dužnost, već i čin ibadeta kojim se stječe Allahovo zadovoljstvo. Svaki napor uložen na tom putu je dobro djelo, a nagrada za njega je trajna, poput nagrade za trajnu sadaku, jer odgoj djece u skladu s islamskim vrijednostima ostavlja trajan utjecaj na pojedinca i zajednicu. Dakle, roditelji i mualimi, pored prenošenja znanja, svojim ponašanjem postavljaju temelje moralnog i etičkog odgoja. Na taj način, kroz vlastiti primjer, oni oblikuju karakter i osobnost mladih ljudi, usmjeravajući ih ka ispravnom putu.

Dosljednost između riječi i djela smatra se fundamentalnom u učenju islama i islamskoj pedagogiji, jer omogućava djeci da razviju osjećaj sigurnosti i pripadnosti vjeri. Takva dosljednost kod mualima i roditelja postavlja temelje za povjerenje i identifikaciju s islamskim vrijednostima, koje djeca kasnije prenose i primjenjuju u svom svakodnevnom životu. U djelu *Odgoj djece* kaže se:

“Nema sumnje da je odgoj djece ili odgoj novih generacija jedna velika odgovornost i teret koji zajednički trebaju nositi, prije svega roditelji a sa njima i sve društvene ustanove čija je zadaća odgoj i obrazovanje djece i omladine” (Ulvan, 2003).

Cilj ovog rada je analizirati pedagoške osnove učenja kroz primjer i istražiti kako roditelji i mualimi zajednički mogu djelovati kao uzori djeci. Pored teorijskog okvira, rad će pružiti i konkretne aktivnosti koje podržavaju ulogu roditelja i mualima kao uzora, kao i preporuke za unapređenje odgojno-obrazovnog procesa u mektebu.

Teorijski okvir učenja kroz primjer

Učenje kroz primjer predstavlja osnovnu komponentu razvoja djece i oslanja se na teoriju socijalnog učenja, koju je formulirao Albert Bandura

1977. godine. Ova teorija naglašava da djeca uče samo iz neposrednog iskustva, ali i posmatranjem i imitirajući ponašanje drugih, posebno autoriteta poput roditelja i učitelja (mualima). Bandura je istaknuo važnost ovog modela u učenju, ukazujući na to da pojedinci usvajaju obrasce ponašanja, emocija i vrijednosti koje promatraju u svom okruženju.

Kada djeca promatraju odrasle, pored oponašanja viđenog, ona aktivno analiziraju ponašanja i procjenjuju dosljednost između izgovorenih riječi i stvarnih djela. Ova analiza im pomaže da oblikuju vlastite norme i vrijednosti. Naprimjer, ako roditelj ističe važnost poštenja, ali se sam ponaša nepošteno, dijete će vjerovatno usvojiti ponašanje koje je vidjelo, umjesto onog što je čulo. Ova dosljednost između riječi i djela neophodna je za izgradnju povjerenja i sigurnosti kod djece, jer im omogućava da usvoje pozitivne modele ponašanja.

U kontekstu islamske pedagogije, uloga roditelja i mualima u procesu učenja kroz primjer postaje još važnija. Islamske vrijednosti se često prenose kroz svakodnevnu praksu, uključujući ibadet, ponašanje u društvu i interakcije s drugima. Primjeri ponašanja koji se temelje na islamskom učenju – kao što su ljubaznost, poštovanje prema starijima i briga za osobe u stanju potrebe – oslobađaju djecu od čisto teoretskog znanja, omogućavajući im da te vrijednosti žive.

S obzirom na to da djeca uče iz neposrednog okruženja, zajedničke aktivnosti između roditelja, mualima i djece, kao što su namaz, učenje Kur'ana/mukabela, ekološke akcije, humanitarne aktivnosti itd., pružaju konkretne primjere kako primijeniti islamske vrijednosti u svakodnevnom životu. Ove aktivnosti, pored toga što učvršćuju teorijska saznanja, također pomažu djeci da razviju emocionalnu povezanost s vjerom, džematom i Zajednicom.

Važno je napomenuti i da učenje kroz primjer ne zavisi samo od direktnog promatranja, već i od emocionalnog i socijalnog konteksta u kojem

se odvija. Ako su roditelji i mualimi angažirani i posvećeni u svom učenju i djelovanju, djeca će to osjećati i biti motivirana da ih imitiraju. Stoga, jačanje veze između teorije i prakse u odgojno-obrazovnom procesu u islamu, osim što doprinosi intelektualnom razvoju, formira emocionalni i moralni karakter mladih generacija.

Teorijski okvir učenja kroz primjer postavlja temelje za razumijevanje kako se vrijednosti prenose i usvajaju u islamskoj pedagogiji. Ova perspektiva ukazuje na potrebu za dosljednošću između onoga što se govori i onoga što se radi, te na značaj aktivnog angažmana roditelja i mualima u životima djece, čime se osigurava kvalitetna i dugotrajna internalizacija islamskih principa. Dugotrajna internalizacija islamskih principa odnosi se na proces dubokog usvajanja i prihvatanja islamskih vrijednosti i načela, tako da postanu integralni dio osobe i njenog ponašanja u formalnim okolnostima i u svakodnevnom životu.

Na temelju ajeta i hadisa, te odgojnih principa iz djela islamskih učenjaka i savremenih pedagoških teorija, oblikovani su principi dugotrajne internalizacije islamskih vrijednosti koji se temelje na razumijevanju, uzoru, emocionalnoj povezanosti, praktičnim smjernicama i utjecaju na zajednicu. Proces dugotrajne internalizacije islamskih principa obuhvata sljedeće:

Razumijevanje i primjena

Islamski principi postaju jasno shvaćeni kroz obrazovanje i praksu, kao što su iskrenost, pravda, solidarnost, poštovanje i dr. Praktično provođenje ovih principa u svakodnevnim situacijama osigurava njihovo dublje usvajanje.

Utjecaj uzora

Roditelji, mualimi, zajednica i društvo su nosioci procesa modeliranja ovih principa, čime se osigurava njihova stvarna primjena. Djeca i mladi usvajaju vrijednosti posmatrajući dosljednost između riječi i djela svojih uzora.

Emocionalna povezanost

Ljubav prema vjeri i osjećaj pripadnosti Zajednici dodatno osnažuju vezu s islamskim principima. Aktivnosti poput zajedničkih ibadeta, učenja Kur'ana, humanitarnog rada i dr. produbljuju tu povezanost.

Praktične smjernice

Organiziranje edukativnih aktivnosti u mektebu, radionica i diskusija koje omogućavaju promišljanje i bolje razumijevanje islamskih vrijednosti. Kroz ponavljanje i praksu, islamski principi postaju sastavni dio ponašanja i ličnosti.

Utjecaj na zajednicu

Dugotrajna internalizacija nije na individualnom nivou, već utječe na društveno djelovanje kroz doprinos zajednici i širenje pozitivnih vrijednosti. Osim formalnog znanja, ovaj proces osigurava i definira islamske principe kao trajne smjernice za život koje oblikuju karakter, ponašanje i međuljudske odnose.

Roditelji i mualim kao primarni uzori

Djeca uče gledajući i oponašajući osobe koje smatraju važnima u svom životu. U tom kontekstu, roditelji i mualim postaju osnovni uzori čiji će postupci oblikovati vrijednosti koje dijete usvaja. Kroz proces socijalnog učenja djeca razvijaju vrijednosti, uvjerenja i obrasce ponašanja koji ih oblikuju tokom cijelog života. Ovaj proces je naročito značajan u kontekstu islamskog odgoja i obrazovanja, gdje se vrijednosti prenose kroz formalnu nastavu i kroz svakodnevne interakcije s roditeljima i mualimima.

Budući da je čovjek, uključujući i dijete, po svojoj prirodi društveno biće, od posebne je važnosti posvetiti pažnju procesu uključivanja djeteta u društvene interakcije. Uloga roditelja je da facilitiraju ovim procesom, nastojeći pronaći odgovarajuće metode za uspješno uključivanje djeteta u društvo već od najranijih faza njegove spoznaje svijeta. Njihova je dužnost

omogućiti djetetu prilike za socijalizaciju i razvijanje komunikacijskih vještina kroz interakciju s vršnjacima i širom zajednicom (Kurdić, 2005). U ovom kontekstu, izvanredni uzor predstavljaju Poslanik, a.s., i prva generacija muslimana koji su aktivno uključivali djecu u društvene procese, pružajući im priliku da razvijaju osjećaj odgovornosti, samopouzdanja i sposobnosti za djelotvorno sudjelovanje u zajednici.

Od malih nogu, dijete upija ponašanja svojih roditelja, a kasnije, kroz obrazovni sistem, usvaja norme i vrijednosti koje mualimi demonstriraju u mektebu. Kada roditelji i mualimi demonstriraju islamske vrijednosti u svakodnevnim situacijama – bilo kroz ibadet, poštovanje prema drugima ili zalaganje za zajedničko dobro – djeca počinju doživljavati vjeru kao integralni dio života, a ne samo kao niz propisanih obaveza. Ova praksa omogućava djeci da izgrade pozitivnu sliku o vjeri i njenim vrijednostima, čime se potiče njihova duhovna i moralna zrelost.

Pedagoški modeli i teorije, kao što je Bandurina *Teorija socijalnog učenja* (1977), podvlače da djeca najviše uče iz promatranja drugih. To potvrđuje da su roditelji i mualimi najvažniji faktori u formiranju karaktera, duhovnosti i ponašanja djece, te da kroz vlastiti primjer pružaju model za moralno i vjersko ponašanje koje djeca kasnije usvajaju.

Uloga uzora ogleda se u tome što se djeca vežu za uzore, pa kada oni postupe suprotno od svojih riječi, djeca se mogu osjećati nesigurno i zbunjeno. Naprimjer, ako roditelj govori o važnosti istinoljubivosti, ali se ponaša suprotno, dijete može razviti sumnju u autoritet i istinitost onoga što se govori i uči. Ova nepodudarnost između riječi i djela može dovesti do toga da djeca postanu apatetična prema vjerskim praksama ili vrijednostima, što može imati dugotrajne posljedice po njihov moralni razvoj.

Različite studije ukazuju na to da djeca koja imaju priliku učiti kroz dosljedne primjere pokazuju veći nivo povjerenja prema roditeljima

i mualimima, samim tim i prema vrijednostima koje im se prenose (Rašić, 2020). Ova dosljednost jača emocionalnu povezanost između djece i njihovih uzora, omogućavajući im da se osjećaju sigurno i voljeno. To povjerenje dalje razvija osjećaj moralne odgovornosti i povezanosti sa Zajednicom, što je posebno važno u islamskoj tradiciji, koja naglašava važnost zajedništva i solidarnosti među ljudima.

Dodatno, djeca koja odrastaju u okruženju gdje se islamske vrijednosti dosljedno prakticiraju razvijaju jaču svijest o svom identitetu i pripadnosti Zajednici. Kroz svakodnevna ponašanja svojih uzora, ona uče kako će živjeti vjeru, razvijajući istovremeno empatiju prema drugima i odgovornost prema društvu. Na ovaj način, djeca usvajaju islamske principe i internaliziraju ih, što ih čini nositeljima tih vrijednosti u budućnosti.

U konačnici, roditelji i mualimi imaju ključnu ulogu u oblikovanju identiteta djece, a njihova sposobnost da budu dosljedni uzori može značajno utjecati na to kako djeca percipiraju i žive svoje vjerske vrijednosti. Stoga je neophodno da se odgajatelji aktivno angažiraju u samoprocjeni svojih postupaka i stava prema vjeri, kako bi postali autentični uzori koji inspiriraju i motiviraju novu generaciju.

Pedagoški značaj dosljednosti riječi i djela

Jedan od temeljnih principa islamske pedagogije jeste usklađenost između riječi i djela. Usklađenost između onoga što se govori i onoga što se radi važna je za formiranje povjerenja kod djece. Ova usklađenost osnažuje vjerodostojnost roditelja i mualima kao uzora te postavlja čvrste temelje za formiranje etičkih i moralnih vrijednosti kod djece. Dosljednost između riječi i djela je poveznica za autentičnost vjerskog učenja. Kada mualimi i roditelji postupe u skladu sa svojim riječima, njihova vjerodostojnost se učvršćuje, što dodatno motivira djecu da ih poštuju i slijede. Ova dosljednost je od suštinskog

značaja, posebno u periodu formativnog razvoja, kada djeca oblikuju svoja uvjerenja i vrijednosti. Allahov Poslanik, a.s., bio je savršen primjer dosljednosti. Njegov život bio je praktična manifestacija Kur'ana, što potvrđuje i poznato predanje u kojem je Aiša, r.a., njegov moral uporedila s Kur'anom. Ova dosljednost činila je njegov poziv snažnim i inspirativnim.

Roditelji i mualimi moraju biti svjesni da njihovo ponašanje nosi snažnu poruku, koja se prenosi kroz svakodnevne interakcije i aktivnosti. Primjerom se uči mnogo efikasnije nego samim riječima. Kad djeca vide roditelje i mualime kako postupaju prema vrijednostima koje zagovaraju, razvija se osjećaj povjerenja i poštovanja prema tim uzorima. Dijete kojem roditelj priča o važnosti namaza, a istovremeno redovno klanja, prirodno će razviti pozitivan stav prema ibadetu. Teorije pedagoškog utjecaja, kao što je *Teorija moralnog razvoja* (Kohlberg, 1981), naglašavaju da dosljednost i usklađenost u ponašanju roditelja i učitelja igraju primarnu ulogu u razvoju djetetovog moralnog sistema. Djeca koja vide da njihovi roditelji i mualimi prakticiraju ono što propovijedaju, veća je vjerovatnoća da će razvijati takav stil ponašanja. Ovakva praksa pruža djeci jasne modele ponašanja koji ih vode ka usvajanju islamskih vrijednosti.

Djelovanje roditelja i mualima kao pozitivnih uzora osnažuje atmosferu povjerenja i sigurnosti, što omogućava djeci da se osjećaju povezano s vjerskim principima i tradicijom. To povjerenje je centralna uloga u emocionalnom i moralnom razvoju djeteta, koje se potom osjeća slobodnim da postavlja pitanja, istražuje i upija naučene vrijednosti bez osjećaja nesigurnosti. Međutim, ukoliko riječi roditelja ne prate djela, djeca postaju skeptična prema vrijednostima koje se verbalno promoviraju, što može dovesti do otuđenosti od vjerskih vrijednosti. Naprimjer, ako roditelj ili mualim potiču dijete na poštovanje i pomaganje drugima, ali sami ne pokazuju takvo ponašanje u svakodnevnom životu, dijete može doći do zaključka da su ta učenja samo prazne riječi. S druge

strane, kada roditelj ili mualim demonstriraju to poštovanje i pomaganje kroz postupke, djeca razvijaju sklonost da ih oponašaju i da im vjeruju. U ovom kontekstu, roditelji i mualimi trebaju biti svjesni svojih postupaka i posvetiti pažnju tome kako njihova djela odražavaju ono što govore.

U islamskom kontekstu, usklađenost između riječi i djela podržana je brojnim ajetima i hadisima koji naglašavaju važnost autentičnosti i dosljednosti. Naprimjer, Kur'an jasno ističe: *Oni koji vjeruju i čine dobra djela, bit će u Džennetu, u društvu odabranih* (El-Bekare, 82). Upravo ovaj ajet ukazuje na važnost vjerovanja i istovremeno činjeničnih djela, čime se dodatno potkrepljuje teza o skladnosti riječi i djela. Ova dosljednost povećava autoritet roditelja i mualima, te razvija zdravu, pozitivnu atmosferu u kojoj djeca mogu rasti i razvijati se. Na kraju, kada djeca vide svoje roditelje i učitelje kako se drže principa koje propovijedaju, to im daje osjećaj sigurnosti i povjerenja, što je iznimno važno za njihov razvoj i prihvatanje islamskih vrijednosti.

Dosljednost između riječi i djela doprinosi sljedećem:

Izgradnji povjerenja

Ljudi, posebno učenici i mladi, često promatraju djela više nego što slušaju riječi. Kada mualimi, roditelji ili nosioci vjerskog autoriteta djeluju u skladu s onim što govore, to razvija povjerenje i poštovanje.

Osnaživanju primjerom

Islam kao vjera naglašava važnost dobrog primjera (*usvetun haseneh*), što je sam Muhammed, a.s., pokazao kroz svoj život. Njegov način života bio je savršena sinteza riječi i djela, što ga čini uzorom svim vjernicima.

Podučavanju autentičnosti

Djela koja su u skladu s riječima potvrđuju vjerodostojnost onoga što se podučava. To doprinosi da mektonska pouka ne ostane samo na teoretskoj razini, već da se vidi kao praktičan vodič za život.

Smanjenju dvosmislenosti

Nedosljednost između riječi i djela može dovesti do konfuzije kod polaznika, do različitog poimanja, te mogu početi sumnjati u vrijednost onog što uče ili ozbiljnost svojih mualima.

Ukratko, dosljednost je srž vjerodostojnosti i uspješnosti vjerskog učenja jer povezuje teoriju s praksom, što je suštinski cilj islamskog odgoja i obrazovanja. Usklađenost između riječi i djela u islamskoj pedagogiji nije samo estetski ideal, već je suštinski važna za oblikovanje karaktera djece. Roditelji i mualimi koji svojim djelima potvrđuju svoja uvjerenja postaju uzori koji inspiriraju djecu da slijede ispravne putanje u životu. Njihova dosljednost i autentičnost osiguravaju da se islamske vrijednosti uče i žive, čime se gradi čvrsta povezanost između vjerovanja i praktičnog ponašanja u svakodnevnom životu.

Zajedničke aktivnosti roditelja i mualima

Jedan od načina na koji roditelji i mualimi mogu prenijeti islamske vrijednosti jeste kroz zajedničke aktivnosti koje ih potiču na timsko djelovanje. Saradnja između roditelja i mualima može se osnažiti organiziranjem zajedničkih aktivnosti s odgojno-obrazovnim karakterom. Takve aktivnosti uključuju posjete džamiji, zajednička putovanja/izlete, sudjelovanje u ekološkim i drugim dobrovoljnim akcijama, te zajedničke vjerske događaje. To može biti volontiranje u džematskim aktivnostima ili lokalnoj zajednici, gdje roditelji i mualimi zajedno s djecom učestvuju u aktivnostima poput uređenja džamijskog prostora, briga o vakufskim parcelama, pomoć starijim osobama, prikupljanje pomoći ili sudjelovanje u humanitarnim akcijama. Ove aktivnosti podučavaju djecu islamskim vrijednostima i jačaju vezu između roditelja, mualima i djece u kontekstu zajedničkog cilja. Uključivanjem roditelja u vjerske aktivnosti koje organizira džemat/mekteb, šalje

se snažna poruka djeci o važnosti Islamske zajednice i zajedničkog djelovanja. Slijedi kraći osvrt na neke spomenute aktivnosti.

Posjete džamiji i zajednički ibadeti

Ibadet, kao osnovni element islamskog načina života, ima poseban značaj u odgajanju djece kroz primjer. Roditelji i mualimi mogu zajedno s djecom organizirati redovne posjete džamiji, gdje će klanjati namaz ili učiti Kur'an ili učestvovati u nekom drugom ibadetu. Na taj način djeca osjećaju pripadnost džematu, a iskustvo zajedničkog ibadeta povezuje ih s roditeljima i mualimima, koji svojim primjerom pokazuju djeci važnost obavljanja vjerskih dužnosti, kao što su namaz, post ili učenje Kur'ana. Ovo je zoran primjer koji pokazuje da ibadet nije samo obavezna vjerska praksa, već i sredstvo za oblikovanje duhovnih i moralnih vrijednosti. Kur'an jasno kaže: *Namaz zaista odvraća od razvrata i svega što je ružno* (El-Ankebut, 45), naglašavajući važnost namaza u oblikovanju vjerničkog ponašanja. Muhammed, a.s., je rekao: "Naredite svojoj djeci obavljanje namaza kada napune sedam godina" (Ebu Davud, 495). Ovaj hadis usmjerava roditelje da podstiču djecu na redovno obavljanje ibadeta, kako bi se razvila duhovna i moralna disciplina od malih nogu. Studije, kao što je *Religijska pedagoška praksa* (Peterson i Seligman, 2000) potvrđuju da vjerska praksa i ibadet igraju stratešku ulogu u razvoju moralnih vrijednosti kod djece. Kroz redovno obavljanje ibadeta djeca uče odgovornost, disciplinu, te razvijaju duboku povezanost s vjerom.

Volonterske aktivnosti i humanitarni rad

Organiziranje volonterskih aktivnosti, poput prikupljanja pomoći za ugrožene ili posjeta starijim osobama, omogućava djeci da nauče važnost davanja i solidarnosti. Djeca koja vide svoje roditelje i mualime u ulozi pomagača prirodno usvajaju ove vrijednosti.

Ekološke akcije i uređenje vakufskih parcela

Akcije o zaštiti okoliša i očuvanju vakufskih parcela također su u skladu s islamskim učenjima o odgovornosti prema prirodi. U okviru ovih akcija, roditelji i mualimi mogu učiti djecu o važnosti očuvanja okoliša i islamskim principima zaštite prirode. Ova spoznaja doprinosi razvoju ekološke svijesti kod djece i omogućava im da povežu svoje znanje o vjeri s praktičnim djelovanjem u svijetu oko njih.

Zajednički radionički programi

Mualimi mogu organizirati radionice u kojima roditelji učestvuju s djecom, kao što su kreativne radionice o islamskoj umjetnosti, kaligrafiji ili zajedničko učenje o historijskim događajima u islamu. Ove aktivnosti pružaju djeci priliku da zajedno s roditeljima uče i dodatno se povežu sa svojim mualimima.

Zajedničke aktivnosti poput humanitarnih akcija, volontiranja i vjerskih događaja

Ove aktivnosti predstavljaju odlične prilike za praktično učenje i izgradnju djetetovog karaktera. Djeca koja učestvuju u ovakvim aktivnostima zajedno s roditeljima i mualimima razvijaju svijest o zajednici i osjećaj pripadnosti. Humanitarne akcije, posebno one koje su usmjerene ka pomaganju siromašnima i bolesnima, djetetu prenose važnu lekciju o solidarnosti i brizi za druge. Volontiranje, kroz različite oblike aktivnosti, pomaže djetetu da razvije osjećaj odgovornosti i predanosti.

Kroz spomenute zajedničke aktivnosti, roditelji i mualimi podučavaju djecu islamskim vrijednostima i jačaju međusobne veze te potiču djecu na aktivno sudjelovanje u zajednici, postavljajući tako temelje za moralno i etičko odrastanje.

Sinergija porodice i mekteba

Učenje kroz primjer je osnovna metoda vjerskog i moralnog odgoja

i obrazovanja u islamu. Mualimi i roditelji kroz vlastiti primjer prenose vrijednosti, ponašanja i etičke norme koje oblikuju ličnost djeteta. Dosljednost, moralna čistoća i angažman u ibadetu roditelja i mualim, strateški su važni za uspješan odgojno-obrazovni proces. Saradnja između roditelja i mualima oblikuje koherentno okruženje za dijete, gdje se vrijednosti i norme uče kroz oba sistema – porodicu i mekteb. Kada su roditelji i mualimi usklađeni u svojim metodama odgoja i obrazovanja, dijete dobija jasan signal o važnosti tih vrijednosti, što doprinosi njegovom ispravnom razvoju.

Allah, dž.š., u Kur'anu poziva na saradnju u prenošenju vrijednosti: *Pomozite jedni drugima u dobročinstvu i bogobojaznosti...* (El-Maide, 2), što uključuje i roditelje i učitelje. Saradnja između porodice i mekteba neophodna je za uspješan odgoj, jer doprinosi kreiranju ambijenta koji omogućava da djeca usvoje vrijednosti i ponašanja u skladu s učenjem islama i pozitivnim društvenim normama.

Ko bude podučavao druge bit će za to nagrađen. Zajednički trud roditelja i mualima u odgoju i obrazovanju djece, polaznika mekteba, ima značaj i utjecaj na širu zajednicu. Podučavanje nije samo čin dijeljenja informacija, već proces koji ima dalekosežne posljedice. Svako dobro kojem se neko nauči i dalje ga prenosi, donosi nagradu onome ko ga je prvi podučio. Ovaj princip je duboko ukorijenjen u islamskoj pedagogiji i etici, gdje se znanje vrednuje kao trajna sadaka (*sadekatul-džarije*), čija se korist i nagrada umnožavaju kroz generacije. Uloga mualima i roditelja u odgoju i obrazovanju djece neprocjenjiva budući da njihovo podučavanje ne oblikuje samo pojedince, nego i zajednicu u cjelini. Ebu Hurejre prenosi da je Allahov Poslanik, rekao: "Ko bude pozivao na pravi put, imat će nagradu svih onih koji ga budu slijedili, a njihova se nagrada nimalo neće umanjiti" (Muslim, 2674). Ovaj hadis ukazuje na važnost prenošenja

znanja i podučavanja drugih, jer onaj ko to čini, stječe nagradu za svako dobro djelo koje drugi učine slijedeći njegov primjer.

Kroz saradnju između porodice i mekteba djeca razvijaju stabilne temelje za život ispunjen vjerom, odgovornošću i poštovanjem pozitivnih društvenih normi. Djeca koja odrastaju uz roditelje i mualime kao pozitivne uzore imaju veće šanse za razvoj u odrasle osobe koje pridaju važnost vjeri, moralu i zajednici.

Praktične smjernice za afirmaciju islamskih vrijednosti

Posljedice obrazovanja kroz primjer nisu ograničene na period djetinjstva, već imaju dugoročni utjecaj na razvoj djetetove osobnosti i vrijednosti. Djeca koja usvoje pozitivan model ponašanja kroz roditelje i mualime, imaju više šanse da zadrže ove vrijednosti tokom cijelog života. Kroz dugoročnu izloženost pozitivnim uzorima, djeca razvijaju stabilne moralne temelje koji ih prate i u odraslom životu.

Pozitivno modeliranje ponašanja mualima i roditelja direktno utječe na način na koji djeca shvataju i prakticiraju islamske vrijednosti. Uloga mualima je da, kao uzor i vođa u džematu, demonstrira moralne principe u svakodnevnom životu. Kao duhovni lideri, mualimi ne samo da prenose znanje o vjeri, oni su i primjeri onoga što propovijedaju. Kada roditelji i mualimi demonstriraju islamske vrijednosti kao što su strpljenje, poštovanje i saosjećanje, djeca ih oponašaju i prilagođavaju svojoj svakodnevnicima. Njihovo ponašanje, stavovi i etika djelovanja služe kao temeljni uzor koji djeca prirodno usvajaju. Pozitivno modeliranje ponašanja postavlja temelje za emocionalno zrele pojedince, koji se osjećaju dijelom umeta.

Allah, dž.š., u Kur'anu kaže: *Zaista u Poslaniku imate divan uzor...* (El-Ahzab, 21), podstičući muslimane da slijede uzor Poslanika, a.s., koji je bio najbolji primjer u svim aspektima

života. Poslanik, a.s., je ukazao i na važnost pozitivnog modeliranja ponašanja: "Zaista sam poslan da usavršim plemenite osobine ponašanja (plemenite ėudi) kod ljudi" (Buhari, 2133).

Istraživanja, kao što je *Dugoročni utjecaj roditeljskog ponašanja* (Lickon, 2004) ukazuju na to da djeca koja odrastaju uz pozitivne uzore imaju veću šansu za razvijanje stabilnih moralnih vrijednosti, koje ostaju prisutne kroz život. U namjeri funkcionalne usklađenosti između riječi i djela, roditeljima i mualimima daje se nekoliko sljedećih smjernica:

Održavanje otvorene komunikacije

Roditelji i mualimi trebaju redovno međusobno komunicirati kako bi bili usklađeni u odgojnim metodama. Kroz zajedničke sastanke i planiranje aktivnosti mogu se dogovoriti o najbitnijim vrijednostima koje žele prenijeti djeci.

Dosljednost u ponašanju

Svaki roditelj i treba težiti da bude dosljedan u svojim riječima i djelima. Djeca prepoznaju kontradikcije, i ukoliko primijete nesklad između riječi i djela, mogu izgubiti povjerenje. El-Gazali: "Da učitelj postupa po svome znanju, da govor njegov prate djela. Znanje se spoznaje duhovnim (*besiret*), a djela očnim vidom (*be-sar*), a posjednika oćnog vida je više. Ako djela ne bi pratila znanje, to bi uzrokom nezrelosti prave bilo" (El-Gazali, 2004).

Svakodnevna demonstracija vrijednosti

Mualimi, kao uzori, imaju zadatak demonstrirati moralne principe u svakodnevnom životu. Kada mualimi prakticiraju vrijednosti poput strpljenja, poštovanja, saosjećanja, pravednosti itd., oni ne samo da podučavaju tim principima, već ih i žive. Djeca, posmatrajući kako mualimi reaguju u različitim situacijama – bilo da se radi o izazovima u učionici ili interakciji s roditeljima, džematlijama i drugima

– prepoznaju značaj ovih vrijednosti. Naprimjer, mualim koji pokazuje strpljenje prilikom rješavanja problema ili nesuglasica s polaznicima daje snažnu poruku o važnosti smirenosti i razboritosti.

Osnaživanje zajedništva i zajednićkog rada

Mualimi mogu dodatno osnažiti princip pozitivnog modeliranja kroz organiziranje zajednićkih akcija u džematu, npr. humanitarne aktivnosti i sl. Ućestvujući u takvim aktivnostima, mualimi pokazuju kako se islamske vrijednosti primjenjuju u praktićnom životu, istovremeno potićući djecu da se angažiraju i preuzmu odgovornost prema Zajednici. Djeca koja vide svoje mualime kako rade zajedno s roditeljima na projektima od zajednićkog interesa razvijaju osjećaj pripadnosti i odgovornosti, što dodatno ućvrćuje njihov odnos prema islamskim vrijednostima.

Razvijanje vještina komunikacije i empatije

Uloga mualima se ne svodi samo na prenošenje znanja, već i na razvijanje vještina komunikacije i empatije kod djece. Kroz otvorene i iskrene razgovore mualimi mogu pomoći djeci da razumiju i prepoznaju važnost izražavanja svojih emocija i misli, kao i da slušaju i poštuju tuđe. Ova vještina je važna za izgradnju zdravih međuljudskih odnosa i društvene kohezije, što su također plemenite islamske vrijednosti.

Unapređenje kritićkog mišljenja i samorefleksije

Mualimi mogu potićati djecu na kritićko mišljenje i samorefleksiju, što je od sućinske važnosti za razvoj samosvijesti i lićnih uvjerenja. Kada mualimi postavljaju pitanja koja podstiću djecu na razmišljanje o vlastitim postupcima i odlukama, oni ih usmjeravaju ka preuzimanju odgovornosti za svoje ponašanje. Ova praksa pomaže djeci da razviju vlastite vrijednosti i da ih usklade s islamskim principima.

Opažanje i imitacija uzora u mektebu i porodici

Djeca prirodno uče kroz opažanje i imitaciju ponašanja onih s kojima su najviše u kontaktu, kao što su roditelji i mualimi. Kada djeca posmatraju svoje roditelje ili mualima kako žive vjeru ili njihovo etičko ponašanje prema drugima, tada razvijaju afinitet prema tim vrijednostima. S druge strane, mekteb je prostor u kojem polaznici svjedoče zajedničkom ibadetu i učenju kroz primjere drugih polaznika i mualima. Ovaj model socijalnog učenja omogućava djeci da teoretski i praktično razumiju islamske vrijednosti, što pomaže u učvršćivanju usvojenih znanja.

Kreiranje emocionalne povezanosti s islamom

Razvijanje emocionalne povezanosti s islamom značajan je aspekt izgradnje stabilnog vjerskog identiteta. Kada mualimi i roditelji aktivno prakticiraju islamske vrijednosti, djeca ne samo da ih uče, već ih i osjećaju kao dio svog identiteta. Takva iskustva pomažu djeci da se emocionalno povežu s vjerom osjećajući je kao izvor unutrašnjeg mira i pripadnosti Zajednici. Ova emocionalna povezanost jača njihovu vjeru i motivira ih da slijede primjer svojih uzora. Na ovaj način mualimi i roditelji postaju inspirativni

uzori, čija dosljednost u riječima i djelima oblikuje emocionalno zrele pripadnike zajednice.

Edukativne radionice za roditelje i mualime

Organiziranje i održavanje radionica u kojima se roditelji i mualimi upoznaju s različitim pedagoškim pristupima može im pomoći da budu bolji uzori. Naprimjer, radionice o empatiji, strpljenju i efektivnoj komunikaciji obostrano su korisne. Svakako da navedeno doprinosi boljem statusu mekteba u društvu i doprinosi ispunjenju osnovne misije u mektebu. Muhammed, a.s., je rekao: "Najbolji među vama su oni koji nauče Kur'an i podučavaju druge" (Buhari, 5027). Ovaj hadis posebno ističe uzvišenost prenošenja znanja, što je suštinska misija mektepske pouke – osigurati da nova generacija usvoji islamske vrijednosti i prenese ih dalje kroz vlastite primjere i ponašanja.

Na kraju, treba podsjetiti da su faktori mektepske pouke: polaznici, mualimi, nastavni sadržaji, roditelji i tehnološka pomagala. Međutim, mualimi kroz pozitivan uzor i aktivno uključivanje u proces učenja, imaju najznačajniju ulogu u oblikovanju budućih generacija, koje će poštovati i primjenjivati islamske vrijednosti u svakodnevnom životu. Njihovo modeliranje ponašanja ne ostavlja samo

dugotrajni utjecaj na djecu, već doprinosi kreiranju društvene zajednice koja živi u skladu s islamskim načelima.

Zaključak

S obzirom na važnost primjera u islamskoj pedagogiji, mualimi i roditelji trebaju graditi međusobnu saradnju na temeljima povjerenja i dosljednosti u riječima i djelima. Oni su osnova moralnog razvoja djeteta, a zajedničkim djelovanjem pružaju stabilan i pozitivan uzor. Mualimi i roditelji zajedno imaju nezamjenjivu ulogu u prenošenju islamskih vrijednosti te duhovnom i moralnom razvoju djece. Djeca najbolje uče kroz primjere, pa dosljednost između riječi i djela roditelja i mualima postaje temelj njihovog karaktera. Kombiniranje teorijskog znanja o vrijednostima s praktičnim primjenama kroz zajedničke aktivnosti osigurava djetetu stabilne temelje na kojima može graditi svoju duhovnu i svjetovnu dimenziju života.

U takvim okolnostima islamske vrijednosti koje dijete usvaja u mektebu i u porodici postaju sastavni dio njegove ličnosti, a odgojno-obrazovni proces postaje dublji i smisleniji. Zato je važno da roditelji i mualimi rade zajedno, podržavajući jedni druge, te da kroz vlastiti primjer pokazuju djeci ljepotu islamskog načina života.

Literatura

- Bandura, Albert (1977). *Social Learning Theory (Teorija socijalnog učenja)*. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Ebu Davud, Sulejman (2012). *Sunen Ebu Davuda*. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- El-Buhari, Muhammad b. Ismail (2009). *Sahibu-l-Buhari-Buharijeva zbirka hadisa*. Grupa prevodilaca. Sarajevo: Visoki saudijski komitet.
- El-Buhari, Muhammad ibn Ismail (2004). *Buharijina zbirka hadisa – sažetak*. Priredio Abdullatif ez-Zubejdi. Sarajevo: El-Kalem.
- El-Gazali, Ebu Hamid (2004). *Ihja ulumid-din*. Sarajevo: Bookline d.o.o.
- El-Munziri, Zekijuddin Abdu-l-Azim el-Munziri ed-Dimiški (2004). *Muslimova zbirka hadisa (izbor)*. Prijevod: Šefik Kurdić. Zenica: Kuća mudrosti.
- Kohlberg, Lawrence (1981). *Essays on Moral Development (Eseji o moralnom razvoju), The Philosophy of Moral Development (Filozofija moralnog razvoja)*. San Francisco.
- Korkut, Besim (2005). *Prijevod Kur'ana*. Sarajevo: El-Kalem.
- Kurdić, Šefik (2005). *Islamskionton*. Zenica: Islamska pedagoška akademija.
- Lickon, Thomas (2004). *Character Education (Obrazovanje karaktera): A Christian Perspective (Kršćanska perspektiva)*. New York.
- Peterson, Christopher, end Seligman, Martin (2000). *Character Strengths and Virtues (Snage karaktera i vrline): A Handbook and Classification (Priručnik i klasifikacija)*. Oxford.
- Rašić, Edin (2020). *Uloga roditelja u obrazovanju djece*. Zenica: Pedagoški zavod.
- Ulván, Abdullah Nasih (2003). *Odgaj djece u islamu*. Prijevod: Mustafa Jahić. Zenica: Aktivna islamska omladina.

Abstract

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS
OF LEARNING BY EXAMPLE: TEACHERS
(MUALLIMS) AND PARENTS AS ROLE MODELS

Enes Svraka

Learning by example is one of the fundamental principles of Islamic pedagogy, wherein teachers (*muallims*) and parents serve as key role models in shaping the moral and spiritual development of children. This paper explores the pedagogical foundations of learning through example, emphasizing the importance of consistency between words and actions in the transmission of Islamic values. Both the Qur'an and Hadith underscore the necessity of aligning speech with practice, highlighting that genuine instruction is achieved through the lived embodiment of religious principles in daily life. Islamic pedagogy places strong emphasis on emotional connection to faith, which is fostered through shared acts of worship, humanitarian engagement, and active community participation. The study outlines specific guidelines and practical activities that enable parents and *muallims* to serve as positive examples, thereby strengthening the bond between children and Islamic values. It concludes that consistency between belief and behavior is essential for the successful internalization of Islamic principles, and that cooperative efforts between parents and teachers are foundational in forming a stable religious identity in children.

Keywords: *Muallims*, parents, Islamic pedagogy, moral development, religious values, emotional connection, Islamic identity, educational process.

الموجز

الأسس التربوية للتعليم بالمثل
والقدوة: المعلمون والآباء قدوة

أنس سفراكا

يُعد التعلم بالمثل والقدوة أحد المبادئ الأساسية في التربية الإسلامية، ويعتبر المعلمون والآباء القدوات الأساسية في تشكيل النمو الأخلاقي والديني عند الأطفال. وتبحث هذه السطور في الأسس التربوية للتعلم بالمثل والقدوة، مؤكدة على أهمية الاتساق بين القول والفعل في عملية غرس القيم الإسلامية. ويؤكد القرآن الكريم والحديث النبوي الشريف بوضوح على أهمية الاتساق بين القول والفعل، وعلى أن التعليم الحقيقي يأتي بالتطبيق العملي للقيم الدينية في الحياة اليومية. وتُركّز التربية الإسلامية على الارتباط العاطفي بالإيمان، ويتحقق هذا الارتباط بالعبادة الجماعية، والعمل الإنساني، والمشاركة الفاعلة في المجتمع. ويُقدّم البحث توجيهاً وأنشطة ملموسة تُمكن الآباء والمعلمين من أن يكونوا قدوة حسنة، مما يُعزّز الصلة بين الأطفال والقيم الإسلامية. ويخرج المقال بنتيجة مفادها أن الاتساق في الاعتقاد والعمل ضروري لاستيعاب المبادئ الإسلامية بنجاح، وأن العمل المشترك بين الآباء والمعلمين هو أساس تكوين الهوية الدينية الراسخة لدى الأطفال.

الكلمات المفتاحية: المعلم، الآباء، التربية الإسلامية، التربية الأخلاقية، القيم الدينية، الارتباط العاطفي، الهوية الإسلامية، العملية التربوية.